

**РАЗВИТИЕ МЫШЛЕНИЯ И КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КАЧЕСТВЕННОГО МЕТОДА**DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.4.4.012>*Исабаева Асида Юсуфжоновна,
докторант, Наманганский государственный университет*

В статье рекомендована квалификационная методика, направленная на закрепление у детей знаний о вкусе, цвете и форме, исходя из государственных требований к развитию детей младшего и дошкольного возраста в Республике Узбекистан. Он исследует, как еда выражается через символы, чтобы укрепить мышление и коммуникативные навыки детей. Этот современный педагогический метод важен для того, чтобы дети становились совершенными личностями.

Ключевые слова: требования состояния, показатели развития, направления развития, вкус, цвет, форма, игра, метод.

**“СИФАТЛАШ” УСУЛИНИ ҚЎЛЛАШ ОРҚАЛИ БОЛАЛАРДАГИ ФИКРЛАШ ВА
МУЛОҚОТ КЎНИКМАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ***Исабаева Асида Юсуфжоновна,
Наманган давлат университети докторанти*

Мақолада Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талабларидан келиб чиқиб, билиш жараёнининг ривожланишига оид болаларнинг таъм, ранг ва шакл борасидаги билимларини мустақамлашга қаратилган сифатлаш усули тавсия қилинган. Бунда болалардаги фикрлаш ва мулоқот кўникмаларини мустақамлашда егуликларни белгилар орқали ифодалаш усули тадқиқ этилган. Ушбу замонавий педагогик усул болаларни комил шахс бўлишида аҳамиятлидир.

Калит сўзлар: давлат талаблари, ривожланиш кўрсаткичлари, ривожланиш соҳалари, таъм, ранг, шакл, ўйин, усул.

**DEVELOPING CHILDREN’S THINKING AND COMMUNICATION SKILLS BY
USING THE QUALITY METHOD***Isabaeva Asida Yusufjonovna,
doctoral student, Namangan State University*

The article recommends a qualification method aimed at strengthening children’s knowledge of taste, color and shape, based on the state requirements for the development of primary and preschool children in the Republic of Uzbekistan. He explores how food is expressed through symbols to strengthen children’s thinking and communication skills. This modern pedagogical method is essential for children to become perfect individuals.

Keywords: state requirements, development indicators, areas of development, taste, color, shape, game, method.

Кириш. Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари[5] туғилгандан 7 ёшгача бўлган болаларнинг бешта асосий ривожланиш соҳаларини ўз ичига олади. Ҳар бир ривожланиш соҳаси ўз ўрнида кичик соҳаларга бўлинган бўлиб, улар ҳар бир ёш гуруҳига мос бир нечта талаблардан (кутилаётган ривожланиш кўрсаткичларидан) иборат. Ушбу давлат талабларининг мақсади – мамлакатда ўтказилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотларни, хорижий мамлакатлар илғор тажрибаси ҳамда илм-фан ютуғлари ва замонавий информатион коммуникатив технологияларни инобатга олган ҳолда мактабгача таълим тизимида маънан мукамал ва интеллектуал ривожланган шахсни тарбиялашдир. Ёш авлодни жаҳон стандартлари асосидаги кадр бўлишида уларнинг фикрлаш, мулоқот

кўникмалари алоҳида ўрин тутлади. “Фикр тарбияси энг керакли, кўп замонлардан бери тақдир қилинуб келган, муаллимларнинг диққатларига суялган, виждонларига юкланган муқаддас бир вазифадир.”[1] Фикрлаган инсон, албатта мулоқотга киришишда фаоллик кўрсата олади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Мулоқотдаги дўстоналик, бола эҳтиёжларини тушуниш, илиқ муносабат бола тарбиясида чинакам мўжизалар ҳосил қилиши мумкин[4]. Тарбиячилар бу борада масъулиятли бўлишлари талаб этилади. Мактабгача катта ёшга етиб бола энг оддий нотиклик сирларини ўргана бошлайди, ўз фикрларини мантиқан ва ифодали баён қилади, у нафақат сўзлами тўғри талаффуз қилиш ва гап тузишни, балки сўзлар қайси товушлардан ва гаплар қайси сўзлардан ташкил топишини англаб олишини ўрганади. Буларнинг барчаси мактабда муваффақиятли таълим олиш, бола шахсини ҳар томонлама камол топтириш учун зарурдир.[2] Айнан шунинг учун илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари асос қилиниб олиниши бежиз эмас.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот давомида хорижий илмий иш маълумотларидан, “сифатлаш” усулини қўллаш орқали болалардаги фикрлаш ва мулоқот кўникмаларини ривожлантириш жараёнларини ўрганишнинг илмий усуллари – умумлаштириш, тизимли таҳлил, тавсифийлик ва бошқа усулларида фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар

Болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талабларида жами бешта ривожланиш соҳаси бўлиб, унинг тўртинчи ривожланиш соҳаси “Билиш жараёнининг ривожланиши” деб номланади. Унга кўра:

- 3-4 ёшли болалар олти рангни фарқлайди ва ажратади, геометрик шаклларни фарқлайди (доира, квадрат, учбурчак),

- 4-5 ёшли бола геометрик шаклларга ўхшаш предметларни топади, геометрик фигура ва шаклларни номини билади;

- 5-6 ёшли болалар геометрик шаклларни билади ва уларни предметлар орасидан ажратади, предметларни узунлиги, эни, қалинлиги ва баландлигига кўра таққослайди, белгилар тизимини тушунади (сон ва белгиларни қўллаган ҳолда +, -, =);

- 6-7 ёшли болалар геометрик шакллар ва фигураларни билади, сон ва белгиларни қўллаган ҳолда 10 сонни ичида +, -, = билан вазифаларни еча олади.

Биз ана шу талабларни ҳисобга олиб, болалар учун машғулотларда сифатлаш усулини қўллашни тавсия қиламиз. Унга кўра болалар таъм, ранг ҳамда шаклларни мустаҳкамлайдилар. Болаларни нарсаламинг номларини тўғри айтишга, уларнинг ўхшаш ва фарқли томонларини тушуниш, шакли, ранги, сифати, хоссаларини, жинси ва турига оид йўналтирувчи луғатини фаоллаштириш, нутқнинг грамматик тузилишини шакллантириш, нутқ маданиятини шакллантириш, диалогик ва монологик нутқини такомиллаштириш ва ниҳоят савод ўргатишга тайёрлаш муҳим аҳамият касб этади[3].

Машғулот мавзуларини ҳисобга олган ҳолда сифатлаш усулини машғулотларга жорий қилиш ўринлидир. Биз тавсия қилаётган усул тасниф бериш баробарида боладаги фикрлаш жараёнини ҳам ривожлантиради, уни мулоқот қилишга ўргатади. Шунинг баробарида болалар тузган гапларидан қисқа ҳажмли матн яратиш имкони ҳам пайдо бўлади. Хусусан, мавзулардаги мевалар, сабзавотлар, полиз экинлари, дуккакликлар, нон маҳсулотлари ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш учун ушбу усулни қўллаш мумкин бўлади. “Сифатлаш” усули қўлланганда егуликларни таъми, ранги, шаклини ифодалаш орқали улар ҳақида бошанғич билимга эга бўлиш мумкинлигини кўраимиз. Таъмни ширин, аччиқ ҳамда нордон каби таърифлар билан изоҳлаймиз ва уларни белги орқали ифодалаймиз. Ранглар ва шакллар ҳам шу зайдда ифодаланади.

Мисол учун “Нон” егулиги қуйидагича тавсифланади.

Тарбиячи: Ноннинг таъми қандай? Белги билан ифодаланг.

Болалар: Ширин. “+” белгиси.

Тарбиячи: Ноннинг ранги қандай?

Болалар: Сарик.

Тарбиячи: Ноннинг шакли қандай?

Болалар: Айлана.

Тарбиячи: Қўлингиз билан ҳавода ноннинг шаклини чизиб кўринг.

Шу ўринда болалар ноннинг расмига қараб гап тузишлари ҳам мумкин бўлади.

Масалан, Ноннинг таъми ширин. Унинг ранги сариқ. Шакли эса айлана шаклда бўлади. Жумлаларни тузиш давомида болалар мустақил фикрлайдилар, луғат захираларини ишга соладилар. Луғат бойлиги юқори бўлган болалар, сўз бойлиги паст болаларга қараганда, ўқитувчининг берган саволларига мукамалроқ жавоб берадилар.[8] Шунинг учун ҳам биз бу усулни тарбиячининг ижодий ёндошишини ҳисобга олиб ўзгартиришлар киритиб, янада бойитишини тарафдоримиз. Масалан, вазифани қисман ўзгартириш мумкин. Бунда жараён ўзгарса-да, моҳият сақланиб қолинади. Тарбиячи нонни ифодаловчи шакллари таъми ширин бўлгани учун “+” белгиси, ранги сариқ ёки жигаррангга яқин рангда бўлгани учун шу рангли карточкани, ҳамда шаклига айлана чизиқли карточкаларни танлаб олиб, ёпиштиради. Сўнг болаларга расмли карточкалар орқали кўпи билан тўртта вариант таклиф этилади, у ҳам доскага ёпиштирилади. Улар ананас, лимон, нон, банан. Болалар бу ерда қайси предметга таъриф берилаётганини топишлари керак бўлади. Бошланишига тарбиячи болалар билан бирга ҳар бир вариантни ўрганиб чиқади. Ананаснинг ранги, таъми қандай, шаклини айтиш каби саволлар билан сўралаётган егулик номини топишга ҳаракат қиладилар.

Тадқиқот натижаларининг муҳокамаси

Бу усулда машғулоти мустаҳкамлаш болаларнинг мантиқий фикрлашларини ўстиради. Болалар онг остини ишга соладилар десак хато қилмаган бўламиз. Айтايлик, истеъмол қилган ёки кўрган бирор нарса-буюмларини сифатлашда хотира, тафаккур, диққат, фикрлаш болаларнинг асосий қуроли бўлиб хизмат қилади. Сиртдан қараганда анча консерватив кўринишда бўлган шарқона одоб-ахлоқ муносабатлари аслида мустақил фикрлашни рад этмаслиги тадқиқотларда эътироф этилади.[6] Агар ҳар бир ўтилган мавзунинг марказидаги сўзларга сифатлаш берилса, бу болаларнинг ҳам ижодий, ҳам мантиқий шу билан бирга мустақил фикрлашларини ривожлантиради. Болалар қоғозга белги қўйиш орқали ёки оғзаки ҳолда ҳам машғулотидаги асосий нарса-буюмларга сифат беришлари мумкин бўлади. Тарбиячилар сифатлаш усулини қўллаш орқали ҳар бир боладаги ўзгаришларни кузатиши мумкин бўлади. Бу эса “Илк қадам” дастурининг муҳим жиҳати ҳисобланган боланинг ривожланиш харитасини тўлдирилишида жуда қўл келади. Узлуксиз ривожланишга қодир бўлган шахсни шакллантиришда боланинг ривожланиш харитаси жуда аҳамиятли. Ушбу замонвий педагогик тизим болаларни комил шахс бўлишларида ўринлидир.

Хулоса ва таклифлар. Ўйин мактабгача ёшдаги болаларнинг кундалик эҳтиёжларидан бири десак хато бўлмайди. Тарбиячи эстетик тарбияни ривожлантириш борасида болаларни машғулоти давомида турли метод ва ўйинларга тўғри жалб қила олиши зарур. Ўйинга асосланган дастурлар ёш боланинг ривожланиши ва ўқишига асосий ҳисса қўшади.[7] Юқорида таклиф этилган усул билан олиб борилган машғулоти ҳам болаларнинг ривожланиши ва мактабга тайёрланишида аҳамиятлидир. Усуллар болани ҳар қандай мақсадга етишишида ўйинлар каби асосий эстетик қурол эканлигини унутмаслигимиз керак. Фақат уни тўғри шаклда ташкил қилиш ва таъсир этиш талаб этилади. Тадқиқот давомида хорижий илмий ишлар маълумотларидан, шунингдек суҳбат, тушунтириш-расмлар, кузатишлар ва машқлардан фойдаланган ҳолда усулларни тўғри танлаш зарурлигини таъкидлаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Авлоний А. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. –Тошкент, “Ўқитувчи”. 1992. 15-бет.
2. Бабаева Д.Р. Нутқ ўстириш назарияси ва методикаси (Дарслик). –Т.: “Баркамол файз медиа”, 2018, –94-б.
3. Бабаева Д.Р. Нутқ ўстириш назарияси ва методикаси (Дарслик). –Т.: “Баркамол файз медиа”, 2018, –71- б.
4. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари: Қўлланма. –Т.: “Ўқитувчи”, 2004. 69-бет.
5. Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандартини тасдиқлаш тўғрисида Вазирлар Маҳкамасининг 802-сонли қарори. – Тошкент, 2020 йил 22 декабр.
6. Оила тарбиясида миллий ва умуминсоний ахлоқий маданиятнинг ўрни / Нажмидинова Каримахон Усмоновна. –Т.: “Адолат”, 2016. 164- б.
7. Fleece M. Conceptual playworlds: The role of imagination in play and learning // In Early years. 2018.
8. Sevdal B. Preschool Teachers’ Inferential Questions during Shared Reading and Their Relation to Low-Income Children’s Reading Comprehension at Kindergarten and First Grade // Early Childhood Education, Ohio State University 2014, 157 p.